

Kulturalne razlike-socijalne norme i spolnost

Marković, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:739845>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-05-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Marija Marković

KULTURALNE RAZLIKE – SOCIJALNE NORME I SPOLNOST

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2015.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. VAŽNOST KULTURE U PROUČAVANJU SEKSUALNOSTI	2
3. FAKTORI KULTURE	3
3.1. HOFSTEDEOVE ČETIRI KULTURALNE DIMENZIJE	3
3.2. RELIGIJA	5
3.2.1. <i>Judaizam</i>	6
3.2.2. <i>Kršćanstvo</i>	6
3.2.3. <i>Islam</i>	7
3.2.4. <i>Hinduizam i budizam</i>	7
3.3. GEOGRAFSKO PODRUČJE	8
3.3.1. <i>Zapadna Europa i Anglo-amerika</i>	8
3.3.2. <i>Istočna Europa i Rusija</i>	8
3.3.3. <i>Latinska Amerika</i>	9
3.3.4. <i>Sjeveroistočna Azija</i>	9
3.3.5. <i>Južna Azija</i>	10
3.3.6. <i>Bliski istok i sjeverna Afrika</i>	10
3.3.7. <i>Afrika</i>	11
3.4. EKONOMSKA RAZVIJENOST	11
4. UNIVERZALIZAM I UROĐENIČKE (DOMORODAČKE) KULTURE	13
5. ZAKLJUČAK	15
LITERATURA	17

KULTURALNE RAZLIKE – SOCIJALNE NORME I SPOLNOST

SAŽETAK

Ovaj rad razmatra postojanje kulturalnih razlika u socijalnim normama i spolnosti. Ljudska seksualnost je složena pojava za čije razumijevanje su potrebna istraživanja iz više različitih perspektiva, neke od kojih su: biološka, evolucijska, psihološka, sociološka, kulturalna i religijska. Kulturalna perspektiva važna je jer kultura određuje obrasce mišljenja, osjećaja i ponašanja koje ljudi uče kroz socijalizaciju. U osnovi kulture nalaze se vrijednosti koje razlikuju poželjna ponašanja od nepoželjnih te su posebno važna u pitanju seksualnosti oko kojih su uvijek postojale moralne i etičke dileme i pravila. Neki od faktora koji utječu na kulturu, a koji su razmatrani u ovom radu su četiri Hofstedeove kulturalne dimenzije (individualizam/kolektivizam, hijerarhijska distanca, maskulizam/ feminizam, izbjegavanje neizvjesnosti); religija - koja je često glavni izvor vrijednosti i normi u nekim kulturama te se prikazuju generalni stavovi najvećih svjetskih religija (judaizma, kršćanstva, islama, hinduizma i budizma); geografska područja koja karakteriziraju slični generalni standardi i pogledi na seksualnost; i ekonomski status zemlje, tj. problemi seksualnosti u nerazvijenim dijelovima svijeta. Osim toga, razmatra se i postoje li i kako se zaključuje o univerzalnim pojavama u ljudskoj seksualnosti. Navode se i primjeri urođeničkih naroda čiji se način života razlikuje od drugih naroda i na temelju kojeg se zaključuje da neke naizgled univerzalne pojave nisu toliko univerzalne, već su produkt miješanja međukulturnih utjecaja.

Ključne riječi: kultura, seksualnost, Hofstedove kulturalne dimenzije, religija, geografska područja

1. UVOD

U ovom radu prikazat će se utjecaj kulture i socijalnih normi na razlike u spolnim (seksualnim) ponašanjima. Prema Havilandu (2004), kultura je temelj ljudskog ponašanja i obuhvaća apstraktne vrijednosti, uvjerenja i percepcije društva. Zajednička je članovima određene društvene zajednice te se prenosi učenjem i socijalizacijom, a može se i mijenjati tijekom vremena ovisno o okolnostima. Uloga kulture je da opiše probleme ili pitanja važna za zajednicu te osigura pravila koja omogućuju normalan život u zajednici. S kulturom su povezane i socijalne norme. To su pravila prihvaćenog i očekivanog ponašanja u određenim situacijama, tj. one propisuju i opisuju kako bi se većina ljudi trebala ponašati te u određenoj mjeri upravljaju ljudskim ponašanjem (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Ni kultura ni norme nisu univerzalne već se razlikuju ovisno o kontekstu u kojem se razvijaju. Svjetska zdravstvena organizacija (2006) na seksualnost gleda kao na središnji ljudski aspekt koji definira čovjeka kroz život. Seksualnost obuhvaća spol, rod i rodne uloge, seksualnu orijentaciju, eroticizam, uživanje, intimnost i reprodukciju, a može se izražavati kroz misli, fantazije, želje, vjerovanja, stavove, vrijednosti, ponašanja, uloge i odnose s drugima. Iako seksualnost uključuje sve ove dimenzije, osoba ih ne mora nužno sve doživjeti ili izražavati (WHO, 2006). Na oblikovanje seksualnosti utječe interakcija bioloških, psihosocijalnih, ponašajnih, kliničkih i kulturoloških faktora (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). U ovom radu prvo će se opisati zašto je važno pri proučavanju seksualnosti uzeti u obzir i kulturalnu perspektivu te koje su osnovne značajke kulture koje utječu na njeno istraživanje. Nadalje, razmatrat će se različiti faktori koji utječu na stvaranje razlika u kulturama i normama vezanim uz seksualna ponašanja. Prvo će se dati prikaz Hofstedeove četiri kulturalne dimenzije prema kojima je moguće dijeliti i razlikovati društvene zajednice te će ih se povezati s razlikama u seksualnim ponašanjima. Dimenzije su: individualizam/kolektivizam, hijerarhijska distanca, maskulinizam/feminizam i izbjegavanje neizvjesnosti. Drugi faktor je religija i razmatra se zbog svoje uloge u društvu kao ono što najčešće određuje moralna pravila dobrog i lošeg ponašanja te u velikoj mjeri utječe na percepciju seksualnosti i poticanja ili restrikcije seksualnih ponašanja. Razmatraju se razlike među tri velike monoteističke (judaizam, kršćanstvo i islam) te dvije velike politeističke religije (hinduizam i budizam). Nadalje, daje se opći pregled kultura po različitim geografskim područjima u kojima su se sličnosti i razlike razvile zbog zajedničkih povijesnih ili religioznih utjecaja. Iako to dovodi do pretjerane generalizacije, korisno je zbog odmicanja od etnocentrizma i razmatranja stvari samo iz perspektive vlastite kulture. Geografska područja su: zapadna Europa i Anglo-amerika, istočna Europa i Rusija, Latinska Amerika, sjeveroistočna

Azija, južna Azija, Bliski istok i sjeverna Afrika te Afrika. Posljednji faktor je ekonomski stupanj razvijenosti zemlje jer su razlike u razvijenosti povezane s mnogim seksualnim ponašanjima. U nekim aspektima sličnije su zemlje istog ekonomskog stupnja razvoja, nego one koje dijele religiju, povijest ili geografsko područje. Na kraju, razmatra se postoje li univerzalne pojave u seksualnosti te zašto se ne smije prebrzo zaključivati o univerzalnosti bez zadovoljavanja potrebnih faktora. Daju se i primjeri urođeničkih kultura koje se po nekim obilježjima razlikuju od drugih raširenijih i poznatijih kultura te ukazuju na to koliki dio naše kulture je ustvari naučen.

2. VAŽNOST KULTURE U PROUČAVANJU SEKSUALNOSTI

Seksualnost je važan multidimenzionalni aspekt čovjeka koji obilježava cijeli ljudski život. Za razumijevanje ljudske seksualnosti potrebno proučavanje s više različitih stajališta i gledišta, uključujući biološku, socijalnu, kulturalnu, evolucijsku, religijsku i psihološku perspektivu (Tye, 2013). Na početku, važno je istaknuti zašto je pri istraživanjima i analiziranju seksualnosti potrebno uzeti u obzir kulturu i socijalne norme proučavane grupe ljudi.

Svaki pojedinac tijekom života kroz socijalizaciju usvaja određene obrasce mišljenja, osjećaja i ponašanja. Kultura utječe na socijalizaciju tako što definira, oblikuje i određuje socijalna ponašanja koja reflektiraju socijalne i kulturalne prioritete i vrijednosti (Šikić-Mićanović, 1997). Iako se najveći dio socijalizacije događa u djetinjstvu, ona se nastavlja kroz život osobe, a njeni izvori variraju od obitelji, prijatelja, škole, posla, zajednice, medija, pravnog sustava itd.

Prema Hofstedeu (2007) obilježja kulture su: 1) kolektivna je, a ne individualna, 2) kultura jednog društva razlikuje se od drugih grupa ili društava, 3) naučena je procesom socijalizacije u društvu, 4) ne može se direktno opažati, već se manifestira u ponašanjima i 5) njezino središte čine vrijednosti. U osnovi svake kulture nalaze se vrijednosti i vrijednosni sustavi koji određuju norme i moralne standarde društva te postavljaju razliku između dobrih i poželjnih ponašanja te loših i nepoželjnih (Šikić-Mićanović, 1997). Sva ta obilježja ukazuju na različite faktore koji karakteriziraju proučavanje kulturalnih razlika: rezultati se odnose na većinu ljudi u kulturi, a ne na sve članove; kulture različitih društava se razlikuju, a tako i njihove vrijednosti, što u konačnici uzrokuje različita ponašanja i prakse pripadnika pojedinih kultura.

Seksualnost je, poput ličnosti, karakteristična za svakog čovjeka, obilježava sva društva te ima izravne posljedice na reprodukciju i opću razinu zdravlja društva. Osim toga, seksualnost je povezana i s dobrobiti, utječe na sreću osobe te je faktor osobnog psihološkog i emocionalnog zadovoljstva i zadovoljstva u odnosima s drugim osobama. Unatoč tome, seksualnost je u većem

dijelu svijeta kontroverzna tema, a različita seksualna ponašanja povezana su s moralnim i etičkim stajalištima i vjerovanjima ljudi. Istraživanje seksualnosti u okviru kulture i povijesti važno je i može utjecati na informirano razmatranje tog aspekta ljudskog života na normativno ili zakonsko dopuštanje i zabranu seksualnih ponašanja i na nenormativna društvena pravila i pritiske.

3. FAKTORI KULTURE

Kulturalne vrijednosti nisu univerzalne i stalne za sve narode već su podložne razvoju i promjenama ovisno o specifičnim kontekstima u kojima se razvijaju. U ovom dijelu rada opisat će se neki od faktora koji utječu na različitosti među kulturama. Ti faktori su: četiri Hofstedeove kulturalne dimenzije (individualizam/kolektivizam, hijerarhijska distanca, maskulizam/feminizam, izbjegavanje neizvjesnosti), religija, geografsko područje te ekonomski status zemlje. Iako su prikazani odvojeno, faktori u različitim kulturama međusobno su u različitim interakcijama i međudjelovanjem dovode do konačnog utjecaja na opću perspektivu seksualnosti (npr. religija je povijesno i sociološki povezana s kulturalnim dimenzijama: protestantizam s individualizmom, islam i konfucionizam-budizam s kolektivizmom te katolicizam s izbjegavanjem neizvjesnosti (Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000).

3.1. HOFSTEDEOVE ČETIRI KULTURALNE DIMENZIJE

Hofstede (1991, prema Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000) identificirao je i opisao četiri osnovne kulturalne dimenzije: individualizam i kolektivizam, hijerarhijska distanca (distanca moći), muževnost i ženstvenost (maskulizam/feminizam) i izbjegavanje neizvjesnosti.

Dimenzija *individualizam/kolektivizam* odnosi se na jačinu veza između pojedinaca i kohezivnost društvenih skupina, tj. ukazuje na razinu do koje ljudi u društvu radije djeluju kao individue ili kao članovi grupa. Individualističke kulture kao osnovne socijalne vrijednosti naglašavaju autonomiju, osobnu inicijativu i postignuće, a kolektivističke naglašavaju pripadnost socijalnim grupama i superiornost grupnog nad individualnim. Dok se u individualizmu cijeni i potiče neovisnost, samoizražavanje i različitost, u kolektivizmu je veći naglasak na poslušnosti, konformizmu i grupnim ciljevima (Šikić-Mićanović, 1997). U zemljama koje karakterizira individualizam osobni i grupni identitet su jasno odvojeni, granice između grupa su propusnije, ljudi spremnije prihvaćaju razlike i odstupanja, a i utjecaj okoline na donošenje odluka je manji

nego u kolektivističkim društvima (Tye, 2013). Prema tome, individualističke kulture u seksualnosti sve više karakterizira istraživanje i traženje osobnog zadovoljstva, sreće i ispunjenja te veći stupanj tolerancije prema različitostima i drugima koji traže sreću i to na načine koji su manje uvjetovani reakcijama i pritiscima okoline. Većina kultura u razvijenim zapadnim zemljama je individualistička.

Kolektivističke zemlje podijeljene su na one u kojima je kolektivism pod utjecajem islamske religije (zapadno-azijske zemlje) ili konfucionističko-budističke tradicije (istočno-azijske zemlje). S velikim naglaskom na patrijarhat, konformizam i poštivanje onih s višim hijerarhijskim statusom (obitelji, starijih, religijskih vođa) u takvim zemljama različitosti se manje prihvaćaju, a isticanje i individualizam nisu poželjni već su znak nepoštivanja ili pobune (Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000). Uloga osobe je da ispunjava svoje obaveze i bude poslušna obitelji i nadređenima. To se često očituje u biranju životnih partnera koji moraju zadovoljavati obiteljske standarde vezano uz status ili imovinsko stanje, pa su strastvena ljubav, emocionalnost i intimnost manje važni nego u individualističkim zemljama (Landis, O'Shea, 2000).

Hijerarhijska distanca odnosi se na stupanj u kojem osobe s manje moći prihvaćaju i očekuju nejednakosti u raspodjeli moći. Pokazatelj je nejednakosti, ali iz perspektive osoba s manje moći, tj. podržavaju li i očekuju takvu nejednakost ili ne. Zemlje s većom hijerarhijskom distancom gdje se nejednakost očekuje i prihvaća su Kina, Meksiko, Saudijska Arabija i Irak, a zemlje s nižom hijerarhijskom distancom gdje se očekuje veća jednakost među članovima su Austrija, Danska, Švicarska. (Hofstede, 2007). Prema tome, hijerarhijska distanca povezana je s konformizmom, patrijarhatom i većim stupnjem poslušnosti (pogotovo kod žena) te boljom kontrolom emocija i njihovim slabijim izražavanjem.

Dimenzija *maskulnosti/feminosti* odnosi se na stupanj u kojem u nekom društvu prevladavaju tradicionalno maskuline ili feminine osobine. Kulture s naglaskom na maskulnosti više cijene kompetitivnost, materijalnu dobit, neovisnost, uspjeh i asertivnost te imaju izraženiju podjelu uloga muškaraca i žena. Suprotno tome, kulture s naglaskom na feminosti su popustljivije (socijalne norme postaju liberalnije, prihvaćenija su različita seksualna ponašanja, manje je moralnih pravila), cijene kvalitetu života te prihvaćaju nadopunjavanje spolnih uloga (Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000). Preferirane su osobine koje podržavaju suradnju, održavanje dobrih odnosa, briga za druge i solidarnost (Šikić-Mićanović, 1997). U takvim zemljama muškarci su manje anksiozni, veći naglasak je na komunikaciji, a emocionalna dobrobit i muškaraca i žena je veća (Arrindell i sur., 1997, prema Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000). Stupanj seksualnih aktivnosti viši je u kulturama koje naglašavaju feminost vjerojatno zbog bolje emocionalne

klime te manjeg normativnog pritiska i zabrana, a niži u kulturama gdje je naglasak na ženinoj poslušnosti i ovisnosti (Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000).

Izbjegavanje neizvjesnosti odnosi se na stupanj osjećaja ugroženosti članova neke kulture u nejasnim i nepoznatim situacijama. Kulture s većim stupnjem izbjegavanja naglašavaju formalne uloge, socijalnu kontrolu te imaju veću potrebu za predvidljivošću i pravilima. Osim toga, takve zemlje imaju veću razinu anksioznosti i otvoreno izražavaju emocije. To su često tradicionalne katoličke zemlje poput Italije ili Španjolske gdje se neizvjesnost i opasnost kontroliraju strožim religioznim standardima. Stupanj izvanbračnih odnosa i varijacija u odnosima je nizak, ali frekvencija odnosa u braku i samozodovoljavanja je viša za što se pretpostavlja da je mehanizam nošenja s višom razinom anksioznosti (Lagrange i Lhomond, 1997; prema Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000). U kulturama s nižim stupnjem izbjegavanja neizvjesnosti anksioznost je u prosjeku niža, a emocije su internalizirane i ne izražavaju se tako očito (npr. Velika Britanija) (Hofstede, 1991, prema Ubillos).

3.2. RELIGIJA

Sve religije imaju pravila o tome kakav život treba voditi da bi se dostigla sreća ili spasenje definirajući poželjna (dobra) i nepoželjna (loša) ponašanja. Unutar tih pravila definiraju se i ponašanja vezana za seksualnost, ali tradicionalna učenja često se razlikuju od stvarnog ponašanja ljudi što dovodi do sukoba između religioznog života i suvremenih kulturoloških promjena i stavova. Primjer toga su Sjedinjene Američke Države u kojima dolazi do diskrepancije između kršćanskih bračnih normi (vjernost i predanost partneru) i kulture koja promovira tražnje vlastitog zadovoljstva te se kao posljedica toga javljaju kompromisi između monogamnog braka i seksualnih istraživanja i preljuba (Bellah i sur., 1985, prema Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000). Još jedan aspekt ljudskog ponašanja koji se može pripisati vjeri su različite uloge muškaraca i žena koje proizlaze iz vjerskog patrijarhata. Iako žene i muškarci zaslužuju jednako poštovanje i vrijednost, muškarci su češće vođe obitelji i vjerski vođe, te često uživaju više prava i manje restrikcija od žena (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). U proučavanju seksualnosti uključuje se i proučavanje religijskih vjerovanja i praksi jer su one često glavni izvor vrijednosti u nekom društvu te određuju koja se ponašanja potiču i odobravaju ili neodobravaju. Na primjer, istraživanja pokazuju da osobe kojima su vjerska uvjerenja važna te prakticiraju vjeru, češće odgađaju stupanje u prve spolne odnose, ponekad čak i do braka (Adamczyk i Hayes, 2012).

Tri najveće monoteističke religije su judaizam (židovstvo), islam i kršćanstvo, a politeističke hinduizam i budizam. No, nisu svi ljudi religiozni niti donose odluke na temelju moralnih religioznih pravila. U svijetu se sve više ljudi izjašnjava ateistima koje vode etičke odluke zasnovane na racionalnom promišljanju (Masters, Johnson i Kolodny, 2006).

3.2.1. Judaizam

U judaizmu se na seksualnost gleda kao na pozitivnu silu koja je dar od Boga te se smatra da reprodukcija nije jedina svrha spolnih odnosa već je užitak seksualne aktivnosti dobar sam po sebi. No, pozitivne seksualne aktivnosti odvijaju se samo u braku. Seksualni odnosi muža i žene su bez ograničenja, dopuštene su varijacije u odnosu (oralni i analni seks), ne postavljaju se ograničenja na učestalost seksualne aktivnosti i od oba partnera se očekuje da dožive ugodu (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). Iako se potiče na seksualnu aktivnost u braku, žena ima pravo odbiti muževe seksualne zahtjeve. Razvod je dopušten u opravdanim situacijama.

Određeni oblici seksualnog ponašanja koji se u židovstvu osuđuju su preljub, predbračni odnosi, incest, prostitucija, muška homoseksualnost i pedofilija.

Danas se židovstvo može podijeliti na ortodoksno, konzervativno i reformirano. Ortodoksni Židovi strogo se drže i doslovno interpretiraju zakone te se zabranjuje pobačaj, seksualne kontakte za vrijeme menstruacije i mušku masturbaciju. Osim toga, muškarci imaju više prava od žena, u javnosti su odvojeni te su žene potpuno pokriveno. Reformirani judaizam prilagođen je suvremenom dobu i odbacuje dijelove zakona (Niddahove zakone i košer) te ima liberalnije stavove prema pobačaju, istospolnim vezama, masturbaciji i predbračnom seksu. Konzervativno židovstvo nalazi se između ove dvije krajnosti i u manjoj mjeri prilagođava ortodoksne tradicije (Masters, Johnson i Kolodny, 2006).

3.2.2. Kršćanstvo

Kršćanstvo obuhvaća tri razdvojene Crkve: katoličku, pravoslavnu i protestantsku, a kako se one razlikuju prema stavovima i vjerskim praksama, tako među njima postoje i razlike u pogledu na seksualnost. U kršćanstvu tako postoje veće varijacije prema nekim moralnim pitanjima (poput seksualnih odnosa izvan braka) nego u islamu (Adamczyk i Hayes, 2012).

Osnovno stajalište Katoličke crkve je da se seksualne aktivnosti smiju odvijati samo u braku te da je osnovna svrha seksa reprodukcija, a ostali oblici seksualnog ponašanja se osuđuju. Nevinost i celibat se smatraju vrlinama, rastava braka nije moguća, zabranjuje se uporaba svih umjetnih metoda kontracepcije, homoseksualni odnosi i preljub smatraju se grijehom, a masturbacija moralnim poremećajem (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). Iako postoje različite

struje u Crkvi koje se ne slažu sa svime gore navedenim, službeni stav Crkve o seksualnim pitanjima je jedinstven.

Protestantizam kao druga najveća grana kršćanstva ima jaku tradiciju individualizma te je prema razlikama u stajalištima prema seksualnosti podijeljen u konzervativni, umjereni i liberalni. Stavovi konzervativnih skupina prema seksualnosti ne razlikuju se previše od stavova Katoličke crkve: nema mogućnosti rastave, preljub, masturbacija i homoseksualnost smatraju se grešnim, suprotstavljaju se pobačaju i predbračnom seksu. Stavovi umjerenih skupina se razlikuju, ali obično prihvaćaju rastavu braka, pobačaj i kontracepciju, ne osuđuju predbračni seks i homoseksualne odnose. Liberalni protestanti ne smatraju Bibliju nepogrešivom pa su otvoreni novim shvaćanjima različitih aspekata ljudske seksualnost.

3.2.3. Islam

Islam je treća velika monoteistička religija čiji je osnovni izvor pravila i učenja sveta knjiga Kuran. Islam ima vrlo pozitivan stav prema seksualnosti koja se smatra Božjim darom. Većina oblika seksualnih ponašanja je dopuštena te su i rastava i poligamija moguće (iako ih većina muslimana ne prakticira). No, preljub je strogo zabranjen, u konzervativnijim zajednicama žene moraju biti pokriveno, a stavovi prema homoseksualnosti, umjetnoj oplodnji i pobačajima jednaki su kao u katoličanstvu (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). Socijalne norme kod muslimana usmjerene su na odvratanje ljudi od predbračnog seksa te na važnost predbračne nevinosti. Nižim razinama predbračnih odnosa od kršćana doprinose norme neodobravanja neformalne komunikacije i druženja među osobama suprotnog spola te ranije ugovaranje i sklapanje brakova (Adamczyk i Hayes, 2012). Islam općenito obilježavaju konzervativniji stavovi vezani uz seksualnost od kršćanstva, a judizam liberalniji (Adamczyk i Hayes, 2012).

3.2.4. Hinduizam i budizam

Hinduizam varira u broju bogova, praksi i pristupa životu pa tako obuhvaća i više seksualnih filozofija. Na primjer, neki hinduisti slijede put karme i potrage za užitkom te imaju vrlo otvorene i prihvaćajuće stavove prema seksu. Drugi mogu slijediti put Dharme ili Mokshe koji potiču moralni život i odricanje tjelesnih ugoda i strasti kako bi se posvetili traganju za unutarnjim mirom (Masters, Johnson i Kolodny, 2006).

Budizam se temelji na filozofiji gdje je patnja temeljni dio života na zemlji. Oslobođanje od patnje odvija se kroz moralno i psihičko samoočišćenje i traženje mira te se celibat jako cijeni. Iako se može činiti da su politeističke religije daleko otvorenije prema različitim seksualnim

iskustvima, to se više odnosi na njihove religijske zapise nego na same kulture u kojima su nastale (Gerbhard, 1987; prema Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000).

3.3. GEOGRAFSKO PODRUČJE

3.3.1. *Zapadna Europa i Anglo-amerika*

Zemlje sjeverne Europe ekonomski su razvijenije i izrazito su sekularne (iako je prevladavajuća vjera protestantizam). Prema tome, na području seksualnosti ne postoje stroge moralne restrikcije već ga karakteriziraju izrazito liberalni stavovi koji se očituju u sveobuhvatnoj seksualnoj edukaciji u javnim školama i zakonima koji teže uspostavljanju jednakosti među rodovima i seksualnoj orijentaciji. Iako zakoni i sekularizacija doprinose većoj ravnopravnosti, rodne razlike još uvijek postoje. Npr. iako je u Švedskoj i očevima i majkama omogućeno uzeti plaćeni dopust do godinu dana nakon rođenja djeteta, muškarci ga rijetko potpuno koriste (Francoeur, Noonan, 2004). No, ravnopravnost je veća nego u ostalim dijelovima svijeta. Francuska, Velika Britanija i zemlje na koje je imala povijesni utjecaj (SAD, Kanada, Australija) nešto manje su liberalne od sjevernijih zemalja, vjerojatno zbog povijesti seksualnog konzervatizma koji se širio Engleskom 1800-ih i kriminalizirao različita seksualna ponašanja odraslih (npr. masturbaciju koja se smatrala bolešću) (Tye, 2013).

Sjedinjene Američke Države su jedna od najvećih svjetskih sila nastala na temeljima zapadno-europske i kršćanske kulture. SAD se razlikuje od zemalja zapadne Europe u mnogim aspektima zbog jakog kršćanskog utjecaja u zemlji. Većina ljudi u SAD-u smatra kako je potrebno vjerovati u Boga koji definira vrijednosti i moralne smjernice, dok većina u zapadnoj Europi vjeruje kako za moralnost i vrijednosti nije potrebna vjera (Pew Research Center, 2012; prema Tye, 2013). No, SAD je velika zemlja s mnogo doseljenika i mnogo različitih kultura i vjerovanja te iako vrijednosti mnogih određuje tradicionalno kršćanstvo, to se nikako ne može generalizirati na cijelu Ameriku.

3.3.2. *Istočna Europa i Rusija*

Kultura većine stanovništva Rusije te baltičkih i istočnoslavenskih zemalja povijesno je bila pod utjecajem ortodoksnog kršćanstva. Prevladavalo je patrijarhalno uređenje te su rodne uloge bile strogo podijeljene. Dolaskom komunizma na vlast počela se propagirati jednakost muškaraca i žena i pokušavao se iskorijeniti utjecaj religije te je kao posljedica jedan dio konzervativnijih učenja odbačen (npr. zemlje Sovjetskog Saveza među prvima su omogućile ženama traženje

razvoda, kontracepciju i pobačaje). No, zbog negativnih odnosa sa Zapadom, zapadnjačka seksualna revolucija utjecala je na rusko suprotstavljanje i odbacivanje individualnih izražavanja seksualnosti poput homoseksualnosti ili parafilija. Nakon pada Sovjetskog Saveza, u zemljama opet prevladavaju tradicionalniji pogledi pravoslavnosti i katoličanstva.

3.3.3. Latinska Amerika

Španjolska i portugalska kolonizacija Latinske Amerike obilježena je prenošenjem tradicionalnih katoličkih pogleda na seksualnost. Danas se stavovi razlikuju u ruralnim i siromašnijim predjelima gdje je tradicija još uvijek jaka i u većim gradovima, gdje velik dio stanovništva dijeli stavove slične onima iz zapadne Europe. To se vidi u zakonima o seksualnosti gdje su na nekim područjima još uvijek zabranjeni kontraceptivi i pobačaj, ali gdje je legaliziran istospolni brak (npr. u Argentini 2010) (Tye, 2013).

3.3.4. Sjeveroistočna Azija

Sjeveroistočna Azija uključuje Kinu, Japan, Sjevernu i Južnu Koreju te je jedna od najnapučenijih područja na svijetu. S obzirom na to, postoje mnoge razlike među grupama unutar zemalja, no dominantni kulturni utjecaj temelji se na konfucionizmu. Obilježava ga ravnoteža između yin i yanga, komplementarnih sila poput dana i noći, topline i hladnoće, muškarca i žene. Stavovi prema seksualnosti su liberalniji, seksualni užitak i zadovoljstvo je pozitivan rezultat harmoničnog odnosa yina i yanga. Društvo je bilo većinski patrijarhalno te je u jednom periodu bila dozvoljena i poligamija, a žene su u svemu ovisile o muškarcima. Velik naglasak stavljen je na obiteljske odnose i dužnosti. S dolaskom komunizma u Kini je došlo do poticanja jednakosti između muškaraca i žena, zabrane poligamije i sprječavanja liberalizacije seksualnosti pod utjecajem Zapada. U zadnjih pola stoljeća Kina je od jedne od najsiromašnijih zemalja na svijetu postala jedna od najvećih ekonomskih sila te je došlo do brze industrijalizacije, urbanizacije i preuzimanja zapadnjačkih običaja među mlađim generacijama. U nekim dijelovima došlo je do povratka poligamije i razvitka prostitucije. Kontraceptivi i pobačaj se potiču s obzirom na restriktivnu populacijsku politiku Kine (jedno dijete po obitelji) što bi u budućnosti moglo utjecati na omjer i odnose muškaraca i žena jer većina obitelji po konfucionističkoj tradiciji želi muško dijete koje će nastaviti lozu, pa su pobačaji ženske djece mnogo češći. Homoseksualne veze, iako nikad nisu bile zabranjene, nisu ni odobravane (Tye, 2013).

Japan i Sjeverna Koreja su zemlje s visokim stupnjem ekonomije i obrazovanja te su u pogledu seksualnosti sličnije zapadnoeuropskim zemljama, no još uvijek su i pod utjecajem tradicionalnih vrijednosti poput odijeljenih rodni uloga gdje muškarac zarađuje za obitelj.

3.3.5. Južna Azija

Druga najnaseljenija zemlja na svijetu je Indija u kojoj je najraširenija religija hinduizam koji se ujedno smatra i životnom filozofijom. U prošlosti, ljudska seksualnost se slavila i poticala o čemu svjedoče Kama Sutra i eksplicitni prikazi seksualnosti u hinduističkoj umjetnosti. Patrijarhat je i ovdje bio prevladavajući s jasno određenim rodnim ulogama. Različite pokrajine bile su pod različitim utjecajima tijekom povijesti: s engleskom kolonizacijom došlo je do konzervatizma, s kineske strane do konfucionizma, sa zapadne strane do islamskih utjecaja, te do budističkih utjecaja s istoka. Konačni produkt je mješavina u socijalnim normama i vrijednostima ovisno o različitim utjecajima kojima su bili izloženi. Azijske države s pretežito politeističkim religijama (odnosi se i na države sjeveroistočne Azije) velik naglasak stavljaju na obitelj, status, društvene uloge i poslušnost te postoji jaka tradicija kontrole vlastitih emocija, manjka komunikacije o seksualnim pitanjima te izražene razlike u ulogama muškaraca i žena. U mnogim hinduističkim zajednicama ne odobravaju se privatna i neformalna druženja između muškaraca i žena. Tradicionalni sustav podjele na kaste imao je veći utjecaj na norme vezane uz sklapanje brakova (važnost porijekla, statusa, neodobranje predbračnih i izvanbračnih odnosa) od samog hinduizma (Adamczyk i Hayes, 2012). Kod kultura gdje je izražen budizam, žene stupaju u manje predbračnih i izvanbračnih seksualnih odnosa, a nevinost je poželjna vrlina kod biranja partnera. Osim toga, karakterizira ih postizanje nižih rezultata na ljestvicama emocionalne dobrobiti (tj. manje zadovoljstvo i slabije razmišljanje vlastitih emocija) i niži stupanj izražavanja emocija (Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000).

3.3.6. Bliski istok i sjeverna Afrika

Najveći kulturalni utjecaj u zemljama Arapskog polutoka i sjeverne Afrike je dominantna vjera Islam te vladanje patrijarhata. No, i ovdje se u različitim zemljama različito strogo prakticira vjera i vjerski običaji što se može vidjeti po odjeći i stupnju u kojem su žene pokrivena. Islam potiče poniznost i skromnost u pokazivanju tijela, lica i kose. Dok u Turskoj većina žena više ne pokriva glavu, a u urbanim središtima oblače se jednako kao na zapadu, u Iranu žene moraju nositi hidžab (maramu preko kose) (Tye, 2013). U Saudijskoj Arabiji oba spola moraju biti pokrivena – muškarci nose duge tradicionalne haljine (thwab) i pokrivala na glavi (keffiyeh), a žene crne duge ogrtače (abaya) i veo na licu (niqab). Žene se mogu kretati samo uz mušku pratnju, ne smiju voziti niti obnašati više političke dužnosti (Chulov, 2011; prema Tye, 2013). Velike su varijacije i u pogledima seksualnosti. U siromašnijim zemljama dolazi do genitalnog sakaćenja žena (npr. odstranjivanja dijela klitorisa) koje se često opravdava održavanjem

tradicije, smanjenjem seksualne želje i mogućnosti prevare prije braka i u braku, čišćenjem žena od ružnog i nečistog dijela, čuvanjem od bolesti, itd. (Ubillos, Paez i Gonzalez, 2000). U islamu nema negativnih povezanosti sa seksualnim aktivnostima dok god se odvijaju u braku. Muškarci mogu imati više žena, ali žena ne može imati više muškaraca. Sveobuhvatna seksualna edukacija je gotovo nepostojeća, osim u visokorazvijenim središtima zbog naglaska na skromnosti i nevinosti u seksualnosti. U Turskoj su izvanbračni seks i istospolni odnosi legalni, no nisu općeprihvaćeni. Smatraju se sramotom i za osobu i za obitelj osobe te se svakodnevno događaju „ubojstva u ime časti“ kao način zaštite časti obitelji. U drugim ortodoksnijim zemljama i preljub i homoseksualnost se još uvijek zakonski kažnjavaju smrću (Tye, 2013).

3.3.7. Afrika

Afriku obilježava visok stupanj genetičke, lingvističke i kulturalne različitosti. Osim patrijarhata koji prevladava u većini zemalja, u Africi postoje i područja u kojima postoji dvostruko vodstvo gdje žene upravljaju ženama, muškarci muškarcima, a žene i muškarci dijele i ostale poslove te nema jasne podjele rodnih uloga (npr. Igbo u zapadnoj Africi) (Ogbaa, 1995; prema Tye, 2013). Većina područja nije imala negativne poglede na seksualnost već su ju smatrali svetim duhovnim elementom koji dovodi do prokreacije. No, kolonizacijom i utjecajem islama i kršćanstva stavovi se također približavaju drugim zemljama. Afričke zemlje su stoljećima bile iskorištavane kao izvori radnika (robova) i materijala što je utjecalo na nerazvijenost i siromašnost zemlje (Bond, 2006, prema Tye 2013).

3.4. EKONOMSKA RAZVIJENOST

Socioekonomski faktor i faktor edukacije izravno utječu na mnoge aspekte seksualnosti. Razvijenije zemlje imaju bolji sustav edukacije, dostupniji pristup informacijama i razvijenije sustave zdravstvene zaštite. Industrijalizacijom i urbanizacijom došlo je do promjene u načinima života ljudi, a razvojem tehnologije i globalizacijom te promjene su se širile. Istraživanja pokazuju kako su u stabilnijim i razvijenijim zemljama narodi otvoreniji prema ponašanjima koja su nekad bila neprihvaćena (npr. predbračni seks) (Adamczyk i Pitt, 2009, prema Adamczyk i Hayes, 2012).

S druge strane, ljudi u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju suočavaju se s mnogim zdravstvenim problemima i nedostatkom edukacije. Lošije ekonomsko stanje smanjuje sposobnost ljudi da se prikladno brinu za svoje zdravlje. Bolesti koje se lako preveniraju i liječe u razvijenim zemljama, u nerazvijenim svakodnevno odnose živote. U nerazvijenim područjima

visok je postotak majki i djece koji umiru pri porodu zbog neprikladne zdravstvene skrbi (Wellings i sur., 2006). Visok je i stupanj obolijevanja od zaraznih bolesti, uključujući i spolno prenosive bolesti, pogotovo HIV-a. Ti problemi javljaju se i u razvijenim zemljama, ali u daleko manjem broju nego u nerazvijenim.

Siromaštvo, neimaština i nezaposlenost povezani su s češćim promjenama partnera, neisključivim partnerstvom (više partnera u isto vrijeme) i spolnim odnosima bez korištenja zaštite. Većina korištenih kontraceptivnih metoda su nepouzidane, a one pouzdanije nisu uvijek dostupne. Kondomi se daleko češće koriste u razvijenijim zemljama, nego u nerazvijenim (Wellings i sur., 2006). Nedostatak edukacije i položaj žena u obitelji i društvu utječu na nastanak nejednakosti među ženama i muškarcima, a brzo rastući broj opće populacije samo produbljuje trenutno ekonomsko stanje. Žene i djeca su najviše pogođeni. Neimaština i nezaposlenost prisiljavaju ljude na prostituciju ili na odlazak u udaljena mjesta zbog posla. Odlazak od doma povezan je i u razvijenim i nerazvijenim zemljama s riskantnijim ponašanjima i preljubom (Wellings i sur. 2006). Neimaština je snažno povezana s maloljetnim trudnoćama, samohranim obiteljima, ograničenim pristupom edukaciji i zdravstvenoj njezi i većem stupnju spolno prenosivih bolesti. Na primjeru SAD-a, Afroamerikanci u prosjeku imaju lošije materijalno stanje od bijelaca i daleko češće odlaze u zatvore zbog istih zločina kao i bijelci te su gore navedeni fenomeni najčešći u ekonomski slabijim afroameričkim zajednicama nego među bilo kojim drugim etničkim skupinama u SAD-u (Hattery i Smith, 2007, prema Tye, 2013).

Monogamni partnerski odnosi su dominantni u većini područja. Veći broj partnera ili istovremene veze s više partnera karakterističnije su za ekonomski razvijenije postindustrijske zemlje. Osim toga, muškarci u prosjeku imaju više spolnih partnera nego žene te su češće u nemonogamnim vezama, osim u nekim razvijenijim postindustrijskim zemljama (npr. Australija, SAD, Velika Britanija) gdje je taj broj otprilike podjednak. No, taj trend je obrnut u nižim dobnim skupinama (15-19 godina) gdje je seksualna aktivnost kod žena češća nego kod muškaraca (Wellings i sur., 2006). To je posljedica socijalnih normi gdje su u nerazvijenijim dijelovima svijeta žene često prisiljene baviti se prostitucijom kako bi preživjele ili se udaju vrlo mlade kako bi pomogle obiteljskoj ekonomskoj situaciji.

Ekonomsko stanje zemlje utječe i na dob stupanja u spolne odnose. Početak seksualnih aktivnosti u mnogim zemljama počinje u kasnijim tinejdžerskim godina (od 15 do 19). Dob u kojoj žene stupaju u spolne odnose povezana je s dobi u kojoj stupaju u brak, tako u zemljama u kojima su češći raniji brakovi (bilo zbog socijalnih normi gdje se od žena očekuje što ranija udaja, bilo kao rezultat ugovorenih dječijih brakova, npr. u južnoj Aziji, istočnoj Africi) žene stupaju u spolne odnose ranije nego u zemljama u kojima je norma kasniji ulazak u brak

(Latinska Amerika, jugoistočna Azija). Za muškarce, dob stupanja u odnose nije povezana s dobi stupanja u brak te u većini azijskih i afričkih zemalja, muškarci ulaze u spolne odnose kasnije od žena (Wellings i sur., 2006). Poseban problem vezan uz ranije stupanje u brakove u siromašnim zemljama su dječiji brakovi (jedna osoba mlađa od 18 godina), gdje u dogovorene brakove često ulaze djevojčice (bez prava izbora) i mnogo stariji muškarci. Od 2011. do 2020. pretpostavlja se da će 140 milijuna djevojčica stupiti u brak, a 50 milijuna bit će ispod 15 godina starosti (UNICEF, 2013). Problemi s kojima se djeca u takvim situacijama suočavaju kreću se od prekida edukacije, fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, zdravstvenih problema povezanih uz nasilne seksualne odnose, komplikacije vezane uz trudnoću i porod.

4. UNIVERZALIZAM I UROĐENIČKE (DOMORODAČKE) KULTURE

Proučavanjem kulturalnih razlika mogu se objasniti mnoge razlike u ljubavi, odnosima, rodnim ulogama i seksualnim ponašanjima. Nekad se čini da se pojedina ponašanja javljaju kod svih ljudi u svim kulturama i tada se govori o univerzalnim pojavama. One često imaju korijene u biologiji i proučavaju se u evolucijskoj perspektivi i komparativnim istraživanjima. Primjer univerzalne pojave je zaljubljuvanje, tj. preplavljujući, romantični i strastveni osjećaji prema drugoj osobi. No, iako je zaljubljuvanje univerzalno, način stupanja u vezu ili bračne odnose varira kroz kulture (Landis, O'Shea, 2000). Prednost istraživanja univerzalnih pojava je otkriće da među vrstama i unutar vrsta postoje mnoge individualne varijacije i razlike, nekima je uzrok biologija, drugima kultura. No, istraživači moraju biti oprezni pri zaključivanju o univerzalnosti pojava jer su međukulturalna istraživanja pokazala da su mnogi aspekti ljudskog ponašanja za koje se smatralo da su univerzalni ili imaju biološko podrijetlo, ustvari nastali procesom učenja i socijalizacije (npr. brojanje do deset) (Tye, 2013). Jedan od uzroka pogrešnih zaključaka o univerzalnosti jest provođenje ispitivanja na nereprezentativnim uzrocima budući da se većina istraživanja u psihologiji provode na studentskoj populaciji. Osim toga, iako su neki oblici izražavanja seksualnosti prevalentni u većini kultura (npr. dodijeljene rodne uloge, patrijarhat, monogamija), potrebno je uzeti u obzir moguće zajedničke društvene utjecaje kojima su kulture bile izložene i prije zaključivanja o univerzalnosti provjeriti jesu li takva ponašanja većim dijelom produkt kulture. Za zaključivanje o univerzalnosti, uz otkrivanje biološke osnove ponašanja, potrebno je istraživati i specifične urođeničke kulture koje nisu bile izložene drugim kulturama.

Mnogo urođeničkih naroda (prvih naroda na nekom području) pretrpjelo je zbog kolonizacije nasilno iseljavanje, ubijanje ili asimilaciju u novu kulturu. No, najčešće zbog geografske izoliranosti, neke kulture postoje još i danas te su predmet istraživanja antropologa. To uključuje plemenska društva u prašumama amazone, u planinama Nove Gvineje kao i otočke kulture u Polineziji, ali i manje kulturalne grupe unutar država (npr. Musuo u Kini) (Tye, 2013). Urođeničke kulture razlikuju se po pogledima na seksualnost, rodnim ulogama i širokom spektru socijalnih, političkih i ekonomskih struktura. Plemena većinom broje manji broj članova i ne postoji naglasak na materijalizmu i vlastitom bogaćenju.

U Musuo skupini u Kini vlada matrijarhat u kojem se imovina prenosi preko ženske linije. Yanomamo pleme u Amazoni obučava muškarce u žestoke ratnike, ali svi muškarci ujedno sudjeluju i u djeljenom očinstvu, odnosno brinu se za svu djecu u mjestu. Na otoku Cheju u Južnoj Koreji, tradicionalne rodne uloge suprotne su zapadnjačkim, tj. muškarci ostaju kod kuće dok žene odlaze na ronjenje u potragu za hranom. U nekim kulturama seksualnost počinje u adolescenciji te nema nikakve povezanosti sa sramom i negativnim stavovima te s velikim naglaskom na postizanju užitka kod oba spola. U lovačkom društvu Aka u centralnoj Africi ne postoji praksa masturbacije i orgazma, a na seks se ne gleda kao na ugodnu aktivnost već kao na dužnost i posao kojim se produžuje linija. Mnoge urođeničke kulture prepoznaju i treći rod kao kombinaciju različitih aspekata rodnog identiteta, rodne uloge i seksualne orijentacije (Hutchings i Aspin, 2007). Iako je svim narodima urođeno seksualno uzbuđenje i privlačnost, način iskazivanja i ponašanja oblikovani su kulturom i normama u kojima se osoba razvija. Kroz kolonizaciju, ratove, trgovinu, industrijalizaciju, utjecaj medija i globalizaciju, mnogim kulturama proširile su se i u određenoj mjeri asimilirale vrijednosti manjeg broja religijskih i političkih usmjerenja.

5. ZAKLJUČAK

Seksualnost je neraskidiv dio čovjekovog postojanja i definiranja. Uz to, jer obuhvaća spol, rod i rodne uloge, seksualnu orijentaciju, eroticizam, uživanje, intimnost i reprodukciju, sigurno utječe na čovjekovo stvaranje i prilagođavanje okoline, ponašanje osobe prema drugima i ponašanje drugih prema osobi. Seksualnost je dio čovjekovog identiteta i faktor je čovjekove sreće i dobrobiti. Možda upravo zbog tolike važnosti, u cijelom svijetu postoje različite norme, pravila i vrijednosti kojima se pokušavaju regulirati stavovi i ponašanja vezana uz seksualnost što (u interakciji s drugim faktorima npr. biološkim, povijesnim, društvenim, psihološkim...) dovodi do različitog iskazivanja seksualnosti u različitim kulturama. Potrebno je poznavati i proučavati te faktore kako bi došlo do boljeg nošenja s razlikama, a ne instinktivnim neprihvatanjem, odbijanjem i osuđivanjem.

Razmatrajući kulturalna istraživanja proučavanja ljudske seksualnosti, važno je ne zaboraviti da generalizacija rezultata istraživanja nije moguća na cijeli narod ili kulturu. Unutar svake kulture postoje varijacije u vjerovanjima i praksama, a istraživanja predstavljaju neka središnja obilježja cjelokupnog naroda, a ne uvjerenja svakog pojedinca.

Druga važna stvar je da se kulture, socijalne norme i vrijednosti razlikuju među društvima te da se ne smije suditi i prosuđivati nečiju kulturu na temelju vlastitih vrijednosti i stajališta. Dobro i loše su relativni pojmovi kojima se filozofija bavi već stoljećima bez konačnih zaključaka i zbog toga je teško postaviti neke univerzalne principe koji bi se trebali slijediti u svim narodima (npr. je li ispravniji hedonistički pogled na potpuno iskorištavanje ovozemaljskih užitaka ili neki religiozni pogledi s ovosvjetovnim odricanjem i trpljenjem radi kasnijeg postizanja mira).

U skladu s tim, potrebno je naglasiti i velik utjecaj koji zapadnjačka kultura ima na cijeli svijet preko globalizacije i snažnog utjecaja medija. Globalni sustavi komunikacije, uključujući internet, ostavili su posljedice na socijalne norme prenoseći liberalniji pogled na seksualnost iz zapadnjačkih zemalja (posebno SAD-a) u konzervativnija društva, pogotovo ona u kojima se brzo odvija napredak informacijske tehnologije (Wellings i sur., 2006). No, zajedno s tim dolazi do sukoba između liberalizacije seksualnih pitanja i tradicionalnijih religijskih ili političkih stavova. Promjena sama po sebi nije loša, ali ako ne postoji razumijevanje tradicionalne kulture, stajališta se mogu dodatno ekstremizirati i umjesto napretka dovesti do odbojnosti ili otpora drugim utjecajima (npr. polemike oko pokrivanja muslimanki za koje neki smatraju da je znak represije žena, a drugi znak pobožnosti, skromnosti i dobrog života).

Konačno, kultura i vrijednosti podložne su stalnim promjenama i izmjenama. Čak i više nego u ostalim područjima psihologije, podaci kulturalnih istraživanja jako brzo mogu postati zastarjeli i

ne reprezentirati ispravno kulturu koja je istraživana. Same promjene imaju snažne utjecaje na živote ljudi, a posebno promjene na području seksualnosti (npr. prije dvadeset godina legalizacija istospolnih brakova činila se nemoguća, a danas je brak moguć u 18 zemalja). Globalizacija osigurava da saznajemo više o drugim ljudima, našim sličnostima i razlikama, a to će nastaviti utjecati na preispitivanje vlastitih stavova i ponašanja te posredno i do promjene vrijednosti i normi. Zbog toga je važno konstantno biti u toku i dalje istraživati kulturalne promjene u svijetu.

LITERATURA

- Adamczyk, A. i Hayes, B. E. (2012). Religion and Sexual Behaviors: Understanding the Influence of Islamic Cultures and Religious Affiliation for Explaining Sex Outside of Marriage. *American Sociological Review*, 77 (5), 723-746.
- Aronson, E., Wilson, T.D. i Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Haviland, W. A. (2004). *Kulturalna antropologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Hofstede, G. (2007). A European in Asia. *Asian Journal of Social Psychology*, 10, 16-21.
- Hutchings, J., i Aspin, C. (2007). *Sexuality and the stories of indigenous people*. Wellington, New Zealand: Huia Publishers.
- Landis, D. i O'Shea, W.A. III. (2000). Cross-Cultural Aspects of Passionate Love: An Individual Differences Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31 (6), 752-777.
- Masters, W.H., Johnson, V.E. i Kolodny, R.C. (2006). *Ljudska seksualnost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Šikić-Mićanović, L. (1997). Socialization and gender: The significance of socio-cultural contexts. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 6 (4-5), 577-595.
- Tye, M. (2013). *Sexuality and Our Diversity: Integrating Culture with the Biopsychosocial Version 1.0.*, preuzeto u lipnju 2015. s http://catalog.flatworldknowledge.com/bookhub/reader/12013?e=tye_1.0-ch07#tye_1.0-ch00about
- Ubillos, S., Paez, D. i Gonzalez, J.L. (2000). Culture and sexual behaviour. *Psicothema*, 12, 70-82.
- Crowe, S. i Smerdon, P. (2013). *Child Marriages: 39,000 Every Day*, preuzeto u srpnju 2015. s http://www.unicef.org/media/media_68114.html
- Wellings, K., Collumbien, M., Slaymaker, E., Singh, S., Hodges, Z., Patel, D. i Bajos, N. (2006). Sexual behaviour in context: a global perspective. *The Lancet*, 368 (9548), 1706-1728.
- WHO (2006). *Defining sexual health: Report of a technical consultation on sexual health, 28–31 January 2002*. Geneva, World Health Organization.